

Venäjän ympäristökysymys ja yhteiskunnan murros

OLDFIELD, JONATHAN D. (2005). *Russian nature: Exploring the environmental consequences of societal change*. 159 s. Ashgate, Aldershot.

Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus huhtikuussa 1986 ja Mihail Gorbatšovin avoimuuspolitiikka Neuvostoliitossa 1980-luvun jälkipuoliskolla sysäsivät liikkeelle tapahtumaketjuja, joiden seurauksena sosialistisen järjestelmän ympäristöseuraamusten mittakaava valkeni länsimaailmalle. Itä-Euroopan ympäristö politisoitui ja nousi monenlaisten toimenpiteiden – myös tutkimuksen – kohteeksi. Erityisesti Venäjällä ”ympäristöeuforia” jäi kuitenkin kohtalaisen lyhytaikaiseksi: 1990-luvun kuluessa ympäristöongelmat unohtuivat taloudellisen ahdingon ja poliittisten myllerrysten puristuksessa, mutta samalla ne osittain lievittyivät teollisen tuotannon vähentyessä. Päästöjen vähennysten ja mittavan luonnonvarapotentiaalinsa ansiosta Venäjä on voinut korostaa globaalia merkitystään esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjumisessa, kun neuvotellaan kansainvälisestä ympäristöpolitiikasta.

Venäjän ympäristöpolitiikan tutkija Jonathan Oldfieldin mukaan tämä Venäjän ympäristösuhteen kehitys on johtanut kolmenlaiseen lähestymistapaan maan ympäristön tutkimuksessa lännessä. Niistä ensimmäinen korostaa neuvostojärjestelmän kielteisiä ympäristövaikutuksia. Toinen lähestymistapa liittyy transiitokeskusteluun ja kiinnittää huomion markkinatalouden ympäristön kannalta myönteisiin seuraamuksiin, kuten tehokkuuden kasvun aikaansaamaan ympäristökuormituksen vähentämiseen. Kolmas lähestymistapa, joka analysoi Venäjän merkitystä globaalina ympäristötoimijana, on uudehko ja yhdistää yleistä ympäristötutkimusta ja Venäjän ympäristön tutkimusta. Oldfieldin mukaan näitä lähestymistapoja tulisi soveltaa toisiaan täydentävästi. Hänen kirjansa onkin yritys tehdä juuri niin.

Kirjassa on johdannon ja päätelmien lisäksi neljä luku. Niistä ensimmäisessä käsitellään Neuvostoliiton perintöä, toisessa talouden rakennemuutosta suhteessa ympäristötrendeihin, kolmannessa Venäjän ympäristölainsäädäntöä ja -hallintoa ja neljännessä ympäristön nykytilaa ja tulevaisuutta. Oldfield tulkitsee neuvostoaikaa laaja-alaisesti löytäen sieltä venäläisen yhteiskunnan luontosuhteen kehityksen kannalta myönteisiäkin prosesseja; ”valtavirtatutkimushan” on korostanut kielteistä perintöä. Tällaisia positiivisia (ja kehittämispotentiaalia tarjoavia) seikkoja ovat erityisesti tietyt institutionaaliset järjestelyt, kuten ympäristönvalvontajärjestelmät, maan mittava luonnonsuojeluhistoria sekä luonnonsuojelun taustalla vaikuttanut aatesuuntaus. Oldfield osoittaa esi-

merkiksi, että venäläiset kestävän kehityksen tulkinnat kumpuavat ennen vallankumousta esitellyistä ajatuksista ja vaikuttavat siten nykyisen politiikan taustalla. Toki Oldfield muistuttaa myös niistä ympäristön tilan kannalta kielteisistä seuraamuksista, joita neuvostojärjestelmän raskasta teollisuutta, voimaperäisyyttä ja hallinnon keskittämistä korostaneella logiikalla oli. Monista muista tutkimuksesta poiketen hän ei kuitenkaan sorru ylenpalttiseen ja yksinomaiseen kauhisteluun.

Oldfield analysoi myös talouden rakennemuutoksen ja ympäristötrendien välisiä yhteyksiä. Hän osoittaa, että teollisuuden ja maatalouden päästöt vähenivät 1990-luvulla, mutta urbaanit ympäristöongelmat lisääntyivät. Tällaisia ovat erityisesti kotitalousjätteen määrän kasvu ja puutteellinen jätehuolto, autoistuminen ja viheralueiden vähentyminen. Yleisesti ottaen ympäristökuormitus ei ole vähentynyt samassa suhteessa kuin bruttokansantuote on pienentynyt. Oldfield konkretisoi näitä trendejä esittelemällä vakuuttavan määrän lukuja, tilastoja, karttoja ja taulukoita ilmansaasteista, vesi- ja metsävarannoista ja vesistöjen tilasta sekä viljelymaista. Hän toteaa, että Venäjän ympäristö on hyvin heterogeeninen, eikä sitä siksi voi tarkastella kokonaisuutena. Kuvaavaa on, että Venäjältä löytyvät maailman saastuneimmat, mutta toisaalta myös koskemattomimmat ja puhtaimmat luonnonympäristöt.

Venäjän ympäristölainsäädäntöä ja -hallintoa käsitellessään Oldfield tuo hyvin esiin, ettei vuosi 1991 ollut mikään erityinen vedenjakaja, vaan ympäristöpolitiikka noudattaa selkeää jatkumoa 1970-luvulta lähtien. Nykyinen ympäristölaki, joka on vuodelta 2002, on kohtalaisen edistyksellinen, mutta Oldfieldin mukaan sen toimeenpanto ja valvonta ontuvat. Neuvostoliiton ajoilta periytyvät institutionaaliset järjestelyt ovat jäykistäneet ja hidastaneet hallinnon kehitystä ja tuottaneet monenlaisia ympäristösäädösten rikkomisen mahdollistavia porsaanreikiä. Oldfieldin mukaan Venäjän ympäristöhallinnon kehitystä on lisäksi näivettänyt kasvava paine hyödyntää luonnonvaroja sekä ainainen rahallisten ja inhimillisten resurssien puute. Nämä seikat johtivat 1990-luvun puolivälissä hallinnolliseen turbulenssiin, jonka tunnusmerkkejä olivat ympäristöministeriön ”alentaminen” ympäristökomiteaksi vuonna 1996 ja komitean lakkauttaminen neljä vuotta myöhemmin. Tällöin ympäristönsuojelutehtävät siirtyivät luonnonvaraministeriön alaisuuteen, mikä johti hyötykäytön ja suojelun ristiriitaan ja aiheutti paljon melua ympäristöaktivistien ja läntisten tarkkailijoiden piirissä. Jatkuvat muutokset ovat vaikeuttaneet ympäristöhallinnon järjestelmällistä kehittämistä ja mahdollistaneet esimerkiksi ympäristöriskillisyyden.

Päätelmissään Oldfield palaa Neuvostoliiton perintöön. Hän korostaa, että vaikka hän ei missään suhteessa kiellä neuvostojärjestelmän ympäristövaikutuksia, kirja on puheenvuoro monipuolisemman historiantulkinnan puolesta. Oldfield ohjeistaa Venäjän ympäristön ja yhteiskunnan suhteita koskevaa tutkimusta ja yhteistyötä, jota hän pitää erittäin tärkeänä johtuen Venäjän tärkeydestä globaaleissa ekologisissa prosesseissa ja globaalissa ympäristöpolitiikassa. Hänen mielestään Neuvostoliiton perinnön monipuolinen ymmärtäminen on avain Venäjän ympäristön tutkimiseen ja yhteistyöhön. Tämän perinnön nyansseille tulisi antaa painoarvoa ympäristöyhteistyössä Venäjän kanssa eritoten siten, että läntisten mallien soveltamiseen suhtauduttaisiin kriittisesti. Oldfield huomauttaa, että ympäristöpolitiikan puutteet eivät ole Venäjän rakennemuutoksen erityispiirre, vaan ominaisia globaalille markkinataloudelle yleensä. Näin ollen markkinatalouteen siirtymistä ei tulisi käyttää tekosyynä ympäristöasioiden sivuuttamiseen. Ei myöskään tulisi olettaa, että markkinatalous automaattisesti parantaisi ympäristön tilaa. Tutkimuksessa tulee pitää mielessä myös, että Venäjän ympäristöongelmat vaihtelevat alueellisesti ja kumpuavat monitasoisten uusien ja vanhojen tapahtumasarjojen vuorovaikutuksesta. Siksi on tärkeää välttää yleistyksiä ja tutkia ympäristön tilan alueellisia vaihteluita.

Teos tarjoaa sävyltään poikkeuksellisen neutraalin, monipuolisen ja lupauksensa mukaisesti myös alueellisesti kattavan analyysin Venäjän ympäristön tilasta ja ym-

päristöä koskevasta hallintajärjestelmästä. Jälkimmäisen ajan tasalla pysyttelevä kartoittaminen on vaikeaa, kun otetaan huomioon Venäjän ympäristöhallintoa ravistelleet muutokset. Oldfield onnistuu selvittämään muutosten laadun ja merkityksen suhteellisen kansantajuisesti. Hän on tehnyt ihailtavan mittavan kenttätöön kerätessään aineistoa kirjaan (ja aiempiin tutkimuksiinsa, joiden tuloksia on julkaistu paljon erityisesti artikkelimuodossa). Hän on onnistunut saamaan käsiinsä kiinnostavia dokumentteja, minkä ansiosta teos toimii hyvin käsikirjana ja on hyvä lisäys Venäjän ympäristöasioista kiinnostuneen hyllyyn. Lisäksi Oldfield nostaa esiin tärkeitä, usein unohdettuja teemoja Venäjän nykyisten ympäristöongelmien ja ympäristöpolitiikan historiasta ja – mikä tärkeintä – löytää niistä myös jotakin hyvää. Tämä herättää lukijassa kiinnostuksen lisätietoon siitä, millaisia muotoja tämä historian ”positiivinen painolasti” saa nyky-Venäjän ympäristösuhteessa ja siitä, mitä Venäjän luonnonympäristöllä on tarjota maailmalle. Tämä puoli jää kirjassa sittenkin melko ohueksi, sillä empiirisessä tilasto-osassa Oldfield keskittyy perinteisemmin ongelmiin. Kukaties, ja toivon mukaan, Venäjän anti globaalille ympäristöpolitiikalle onkin hänen seuraavan kirjansa aihe.

NINA TYNKKYENEN
*Yhdyskuntatieteiden laitos,
 Tampereen yliopisto*